

ÁRKOS IVÁN*

*„A magyar tudomány és technika nagyjai”
CD-ROM sorozat szerepe
a tudománytörténeti ismeretek gazdagításában*

A Neumann János Digitális Könyvtár által Interneten közreadott – www.neumann-haz.hu című – diszkográfia 2002. szeptember 1-jei adatai szerint eddig Magyarországon összesen 1490 CD-ROM látott napvilágot, s e mennyiségnek több mint negyede a 2001. évben jelent meg. Ez a szám azt igazolja, hogy a Gutenberg-galaxis új csillaga egyre fényesedik a magyar médiakiadás egén. A közel félezer kiadó által megjelentetett művek több mint 30%-a a bölcsészettudományok, 15–15%-a a természettudományok, illetve a társadalomtudományok, 10%-a a műszaki tudományok, 5%-a a művészetek, 1-1%-a az orvostudományok, illetve az agrártudományok körébe tartozik, ami azt jelenti, hogy az elmúlt évtizedben különleges tudáskincs halmozódott fel ezekben az alkotásokban.

Ez a tudáskincs a CD-ROM műfaji sajátosságai révén rendkívül változatos formákban jelenik meg, hiszen egy lemez a szinte határtalan mennyiségű szöveganyag mellett hangzó, álló- és mozgóképes információkat is tartalmazhat, így multimédia-enciklopédiaként magában foglalhatja az adott tárgykör valamennyi vonatkozó ismeretét. A különféle típusú információk egy alkotásba integrálásával azonban nemcsak a tartalom mennyiségében és változatosságában áll jelenleg vetélytárs nélkül, hanem az elektronikus feldolgozás révén megszületett újfajta ismeretszerzés, -feldolgozás, -rögzítés lehetőségeinek megteremtése következtében is. A szoftverek ui. már nemcsak a keresett információk azonnali megtalálását, azok hipertext-csatolók segítségével újabb adatokkal, audiovizuális illusztrációkkal való gazdagítását teszik lehetővé – akár a világhálóra történő kilépés biztosításával –, hanem azok szubjektív csoportosítását, kiegészítését, módosítását, elemzését, értékelését, mérését, továbbá másolását, felhasználását egyéni célokra és formában is. (Pl. a „Révai-Tolnai Lexikon” anyagában egyszerre mindkét lexikonban folytatható keresés, az „Ipari forradalom kora” c. műből egyénileg összeállított szöveggyűjtemények is kimásolhatók, a „A találmányok és feltalálók” c. műben akár a zene hangzásvilága is megváltoztatható.) A médium hozzáférhetővé teszi a Gutenberg-galaxis azon csodáit, amelyek eredeti megjelenési formájukban már nem kaphatók (elfogytak), áruk miatt nem elérhetőek (drágák), vagy elhelyezésükre nincs mód (a tárolókapacitás hiánya miatt): például a Pallas, Révai és Tolnai lexikon-sorozatok összesen 48 kötetének ára antikváriumban több mint negyedmillió forint; ugyanezek zsebrevágható formában 3 lemezt tesznek ki 7000 forintért.

* BME OMIKK Tudománytörténeti Műhely, Tel./fax: 457-5374, e-mail: arkosi@info.omikk.bme.hu

A közel 1500 mű között a tudomány és technika történetével másfél tucat alkotás foglalkozik, értékük azonban messze nagyobb az általuk mennyiségileg képviselt 1 százaléknál, hiszen van olyan közöttük, amely saját tárgykörében (pl. fizika) két és fél évezred időszakát dolgozza fel. A tudomány- és technikatörténetet jelenleg a következő művek képviselik: *Az atomenergia kultúrtörténete*, *Csodálatos univerzum*, *A fizika kultúrtörténete*, *Fotótörténet*, *Gábor Dénes 1900–1979*, *Az ipari forradalom kora*, *A magyar rádiózás története*, *A magyar táviratozás története*, *A magyar telefónia 120 éve*, *Magyarok a világ tudományos-műszaki haladásáért*, *Millner Tivadar 1899–1988*, *NASA – az űrkutatás története*, *Őskori iparvidék a Bakonyban*, *A Pallas Nagy Lexikona*, *Révai-Tolnai digitális lexikon*, *A salgótarjáni síkúveggyár története*, *Találmányok és feltalálók*, *Tanszer-múzeum*, *Teller Ede–atomfizika–Paks*, *Az univerzum története*, *The Voice of the Martians*.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár a tudománytörténeti CD-ROM-ok kiadását a „*Magyarok a világ tudományos-műszaki haladásáért*” című alkotás megjelentetésével kezdte, s ennek tartalmáról a 2001. évi „*Újabb eredmények a hazai tudomány-, technika- és orvostörténet köréből*” című konferencia programjában (ill. annak konferencia-kötetében) már beszámolhattunk. Jelen összefoglaló az e mű sikere alapján született sorozat eddigi három tagját kívánja bemutatni.

A 2000-ben napvilágot látott „*Gábor Dénes (1900–1979)*” című mű a holográfiai módszer feltalálásáért és kifejlesztéséért 1971-ben fizikai Nobel-díjat kapott kiváló természettudós születésének 100. évfordulójára jelent meg. A kiadvány életrajzi fejezete bemutatja a feltaláló szülői házat, egyetemi éveit, a Siemensnél és az Egyesült Izzóban végzett munkáját, angliai életét és az Imperial College-ben végzett tevékenységét, nyugdíjas korát. A tudományos munkásságot méltató fejezet 3, Gábor Dénesről, illetve 4 általa írt tanulmányt közöl. A jövőről és a társadalmi kérdésekről szóló fejezet teljes terjedelmében közreadja magyar nyelven a tudós 1970-ben kiadott „*Tudományos, műszaki és társadalmi innovációk*” c. könyvét, valamint 1959 és 1973 közötti írásainak és előadásainak jegyzékét. A Kronológia az életút állomásait és a kapott díjakat, kitüntetések ismerteti, a Találmányok és Szabadalmak fejezete 65 szellemi termék adatait közli, a Közlemények fejezet 136 bibliográfiai tételt sorol fel. A fényképekkel, eredeti dokumentumokkal, rádió- és televízió-riport részletekkel gazdagon illusztrált alkotás a **Gábor Dénes** centenárium rendezvényei, eseményei és kiadványai ismertetésével zárul.

A 2001-ben megjelent „*Millner Tivadar (1899–1988)*” című mű az izzólámpák spiráljához alkalmas volfrám előállításának legeredményesebb hazai kutatójának életét mutatja be. A fejezetek ismertetik a Kossuth-díjas akadémikus életének főbb állomásait (műegyetem, pályakezdés, munka az Egyesült Izzó kutatólaboratóriumában, a háború utáni és a nyugdíjas évek). „*Az izzószál és a Millner-iskola története az empirikus technológiák korától az anyagtudomány koráig*” fejezet méltatja tudományos munkásságát, ismerteti életének és munkásságának főbb eseményeit, elismeréseit és kitüntetéseit, felsorolja a róla, illetve általa írt irodalmi műveket, előadásait, valamint 27 szabadalmát. Az anyagban szereplő számos dokumentum és fénykép mellett 29 olyan szakember rövid portréja is kirajzolódik, akiknek tevékenysége kapcsolódott **Millner Tivadar** munkásságához. Az összeállítás nagy érdeme, hogy számos, eddig még nem publikált dokumentum szerepel benne, így pl. szakirodalmi munkásságának és szabadalmainak fele teljes terjedelmében megismerhető az anyagban található csatolók segítségével.

A sorozat harmadik tagjaként 2002-ben jelenik meg a „*Csonka János (1852–1939)*” című alkotás, amely a Műegyetem tanműhelyvezetőjének, az első magyar gázmotor megalkotójának, a világ első karburátora társfeltalálójának, a Magyar Autóklub egyik megalapítójának, a későbbi legendás Csonka Gépgyár megálmodójának életét és munkásságát mutatja be. A kiadvány gerincét a „*Csonka János élete és munkássága*” című fejezet, a Magyar Autóklub 1930-as Jubiláris Évkönyvének részletei, neves tudománytörténészek (**Bátyai Jenő**, **Horváth Tibor** és **Terplán Sándor**) vonatkozó írásai, az életmű kronológiai feldolgozása, valamint a **Csonka János**ról szóló (kb. félezer tételes) válogatott bibliográfia alkotja. Ehhez kapcsolódnak a „*Csonka János kora*”, „*A Csonka Gépgyár önéletrajza*”, a „*Műegyetem: a sikerek záloga*”, a „*Tisztelgő utókor*”, továbbá a „*Múzeumok relikviái*” című fejezetek. Az enciklopédia anyagát a „*Médiatár*” további 100 szócik-

ke, 400-nál több fénykép, illetve dokumentum, **Kulcsár István** 1979-ben **Csonka Bélával** Buffalóban készített riportja, a **Csonka Jánosról** fennmaradt egyetlen amatőr film, **Préda Tibor** 1981-ban **Csonka Jánosról** készített ismeretterjesztő alkotása, a 2002. májusi, illetve októberi **Csonka-émlékkiállítás** és konferencia eseményei, valamint a századforduló autós képeslapjait idéző diaporáma-összeállítás gazdagítja.

E kiadványok a kiemelkedő magyar tudósok és feltalálók életének, munkásságának és eredményeinek sokoldalú bemutatásával kívánnak hozzájárulni a nemzeti kulturális örökség megőrzéséhez és közkinccsé tételéhez. Az alkotó kötelessége tehát, hogy ez úton is megköszönje mindazok személyes közreműködését, akik az ismertett művek létrehozásában szerepet vállaltak. Különösen igaz ez a **Csonka János CD-ROM** esetében, amely nem jöhetett volna létre a **Csonka-család** és a **Csonka Alapítvány**, a **Bélyegmúzeum**, a **Haris Autómúzeum**, a **Közlekedési Múzeum**, a **Mezőgazdasági Gépmúzeum**, az **Országos Műszaki Múzeum**, a **Postamúzeum**, a **Textil- és Textilruházati Múzeum**, a **Tűzoltó Múzeum**, a **BME Gépészmérnöki Kar**, a **BME Levéltár**, a **Csonka János** nevét viselő hazai szakközépiskolák vezetőinek és vezető munkatársainak áldozatkész segítsége, valamint közel másfél tucat neves intézmény és cég mecénási támogatása nélkül.